

81 Гортан-Премк Д.

Одлазак прве даме јужнословенске лексикологије и лексикографије Даринка Гортан-Премк (1937–2024)

Данко М. Шипка, Државни универзитет Аризоне, Темпе, Сједињене Америчке Државе,

danko.sipka@asu.edu

 <https://orcid.org/0000-0002-9144-8155>

Највеће признање које у неком ширем стручном кругу људи можете да добијете је да вас зову и знају по имену. Ништа више није потребно. Већ се по самом имену зна о коме се ради. Такву мјеру поштовања уживала је Даринка Гортан-Премк. Довољно је рећи само Дара и знало се о коме се ради (ми, њени ученици, звали смо је и Професорка, односно Професорица, већ одакле смо били).

Ово одличје она је заслужила како изузетношћу и обимом онога што је урадила у струци, тако и животном мудрошћу, која је обасјавала све у њеном окружењу, од лингвиста до комшија. У америчком енглеском на југозападу, гдје већ безмало четврт вијека живим, постоји израз: *All hat and no cowboy* (досл. *Сав је у шеширу а нигдје каубоја*) за особу која је чиста форма, односно манир, без садржаја. Да употријебимо лексиколошки термин, Дара је била антоним овоме појму – она је била *all cowboy*, сушти садржај. Садржајност и смисленост једнако је била присутна у њеном самопријегорном стручном раду и у животу проживљеном по највишим моралним начелима.

Племенит је интелектуални родослов Даринке Гортан-Премк: докторирала је код Михаила Стевановића (великог а и даље недовољно цијењеног лингвисте), који је, опет, ученик Александра Белића, а потоњи је Лескинов докторант. Занимљиво је да се лингвистика нашла и у њеном генеалогском стаблу – стриц јој био је чувени класичар Вељко Гортан. Раније поменуто језикословно родословно стабло младограматичарских коријена наставља да се рашља и расте по цијелом свијету. Управо то је једна од многих заслуга Професорице у нашем занату.

<https://anali.fl.bg.ac.rs>

Прва је на јужнословенском простору засновала лексикологију и лексикографију као предмет на универзитетској настави. Ту су онда дошли бројни магистранти и докторанти у Београду, Новом Саду и Скопљу. Имао сам велику привилегију да будем њен први докторант. Увијек сам сматрао да ме та привилегија обавезује. Њени докторанти већ одавно имају своје докторанте и магистранте. Њихов број постојано расте. Наћи ћемо Дарино интелектуално потомство од јужне и сјеверне Европе до сјеверне Америке. Наравно, највише их је у Србији, а посебно треба поменути оне бројне који су изашли испод (елегантног) шињела Рајне Драгићевић.

Кад је истраживачки рад у питању, Даринка Гортан-Премк онима који нису лексиколози позната је прије свега по студији *Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику* (Научно дело, Институт за српскохрватски језик, 1971). Лексиколози ће је памтити првенствено по монографији *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику* (прво издање у Библиотеци Јужнословенског филолога 1997, друго, измијењено и допуњено, код Завода за уџбенике и наставна средства, 2004). И једна и друга монографија проистиче из бројних радова о овим двама темама, а монографија о полисемији и из огромног лексикографског искуства, по којем ће је памтити генерације лексикографа. Различите теме обрађене у поменуте двије монографије разрађене су и у различитим радовима насталим након њиховог објављивања. Далеко од тога да ове двије монографије које су жаришне тачке два истраживачка тока и с њима повезани радови исцрпљују истраживачку оставштину Даринке Гортан-Премк. У њено наслијеђе улазе и бројни радови о различитим темама: лексиколошким (о лексичким релацијама), лексикографским (о лексикографским концепцијама, начинима обраде појединих појава, врста ријечи, итд.), творбеним (о семантици деривата, деривационим гнијездима, итд.), па онда и морфолошким, језичкодидактичким, терминолошким и правописним.

Лавовски дио језикословне оставштине Даринке Гортан-Премк отпада на практични лексикографски рад. Анатоли Франс записао је својевремено да је рјечник цјелокупна васељена у алфabetском поретку (*Un dictionnaire, c'est tout l'univers par ordre alphabétique*). Професорица је током више од пола вијека активно учествовала у свим сегментима рада на стварању овог уазбученог свијета код нас. Дубоко поимање свијета који у рјечник улази, стварног живота, било је у њеној дјелатности једнако важно као и чисто занатско знање. Управо, дио занатског знања и јесте препознавање појава у стварном животу. Врхунски лексикографи, а овдје говоримо о неком ко је без икакве сумње припадао тој елитној групи, не живе у кулама од слоноваче: они су у кафани или на улици једнако код куће као и у кабинету.

У рад на *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* (Рјечник САНУ) укључена је од 1961. године, на почетку на техничким пословима у другој књизи рјечника (која је изашла 1962.), а онда у свакој новој књизи све до 21. тома на све захтјевнијим пословима, од основне обраде и редакције до суредакције и рецензије. По подацима из 2018. године, у фази редакције обрадила је 1688 стубаца рјечничког текста, што је више од једног тома, те

4621 стубац суредакције – безмало три тома. Овај рјечник, када за неколико деценија буде приведен крају, биће изузетно узбучено свједочанство српске и средњојужнословенске васељене. Том свједочанству огроман, ако не и највећи печат, дао је самопријегорни рад Даринке Гортан-Премк.

На овоме се, пак, лексикографска прича не завршава. Ауторски печат прве даме јужнословенске лексикографије наћи ћемо и на *Речнику српскохрватскога књижевног језика* (суредакција посљедња два тома првобитног издања и припрема, те суредакција комплетног издања из 1990.), *Речнику српског језика* Матице српске из 2007, *Семантичко-деривационом речнику* (Свеска 1 из 2003. и Свеска 2 из 2006.), *Рјечнику Његошевог језика*, *Рјечнику одомаћених речи и израза Иве Андрића*, те у консултантским пословима у *Великом речнику страних речи израза* Милана Шипке и Ивана Клајна. И сви ови лексикографски пројекти, прије свих Рјечник САНУ, изњедрили су велики број додатних Дариних интелектуалних потомака. Немогуће би било наћи било кога ко је на било који начин био укључен у ове пројекте а да није вишекратно од Професорице добио вриједан савјет.

Даринка Гортан-Премк била је укључена и у приређивање зборника, организације конференција, различите комисије, држала је предавања по позиву широм свијета. Толико о изузетно дубоком трагу у науци, трагу који наставља да живи са сваком њеним интелектуалним потомком и сваком новим рјечничким томом. Овај преглед сигурно није потпун, али други текстови објављени овим тужним поводом сигурно ће дати прецизну био-библиографску слику. Овај текст био би, међутим, неопростиво непотпун, кад не бисмо споменули Дарину животну мудрост и моралну усправност.

Људи који живот живе мудро и поимају га још мудрије изузетно су ријетки. Људи који уза све то имају могућност да том мудрошћу обасјају било кога, од врхунског интелектуалца до полуписменог пијанца на клупи у парку, најрјеђи су од свих. Дара је припадала том најрјеђем соју људи. Она је у свакоме видјела човјека, а имовински, образовни или какав други статус, односно припадност, нису у томе имали никаквог значаја. Ако овоме додамо незлобивост и моралну усправност, онда без икаквог претјеривања можемо рећи да је по овој земљи ходио само један такав човјек. Дара је заиста била јединствена. О најразличитијим стварима у животу имала је свој став и није се устезала да га изнесе и кад је то било сасвим непопуларно. С достојанством и храброшћу пребродила је најтеже трагедије које могу да се замисле. Иза сваке њене ријечи и поступка стајала је жеља да се другој особи помогне, да се та особа учини бољом. За свакога је налазила оправдање. Важило је то и за зле људе на чијим је нишанима у злом времену била. Али Дара није имала само дар мудрог и моралног живота, већ је посједовала и вјештину живљења, уживања у животу – и у кафани и у комшилуку једнако као и у позоришту и на концерту.

На крају још и ово. Мада је добила неколико награда, остаје утисак да је наша средина остала дужна овом изузетном човјеку. Тај дуг биће све видљивији како вријеме пролази. Да би се почео исправљати, требало би размислити о награди за младе лексикографе и лексикологе њеног имена.